

FRIVILLIGE MENIGHEDSRAAD I HOLBÆK AMT

Af F. ELLE JENSEN

Den 17. Dec. 1853 nedsatte Regeringen en Kommission, som i Overensstemmelse med Grundlovens Løfteparagraf (80) skulde fremkomme med Forslag til en Kirkeforfatning, og under Forhandlingerne herom kom man ogsaa ind paa Drøftelse af, hvilken Plads der burde indrømmes Lægfolket i denne.

Om Hovedspørgsmaalet¹ opnaaedes der ingen Enighed, derimod ønskede man fra alle Sider, at der i Sognene blev oprettet Menighedsraad, saavel til Støtte for det lokale Kirkeliv som for at være en Slags nederste Instans i Forfatningen, af hvad Art den saa blev.

Kultusministeren, A. S. Ørsted, vilde imidlertid ikke gaa med til dette, men da han ved sit Ministeriums Fald 1854 afløstes af C. C. Hall, kom Sagen i en anden Gænge, idet denne mente at kunde løse den rent administrativt ad Frivillighedens Vej uden at behøve at gaa til Rigsdagen².

Følgen blev, at han den 24. September 1856 gennem Biskopperne udsendte en Opfordring til Danmarks Præster om at søge oprettet frivillige Menighedsraad i deres Pastorater, hvor dette var muligt.

Det hedder i Cirkulæret³, at Hensigten med disse Raad er at vække og udvikle et kristeligt Liv i Folket og at skabe et meget væsentligt Led i Ordningen af Kirkens Forfatning, ligesom de paa een Gang skulde være Menighedernes Repræsentanter over for Præsterne og disses Hjælpere i det daglige.

Det henstilles iøvrigt til Gejstligheden selv indbyrdes, f. Ex. ved Konventerne, at de drøfter, hvorledes Sagen bedst kan gribes an, og hvordan Valgene bør foregaa, om ved alle Husfædre eller muligt første Gang ved Præsten alene, Biskoppen skal approbere

Udfaldet. Ej heller gives der bestemte Regler for Raadenes Virksomhed, men der peges paa, at de kan deltage i Præsternes Sjælesorg og andet kirkeligt Arbejde, saaledes i Udøvelse af Kirketugt ved at paamine og advare Ubodfærdige, og være medbestemende i eventuel Udelukkelse fra Nadveren, ja endog af Kirkens Samfund, idet det dog betones, at noget saadant ikke maa anses for borgerligt vanærende.

Ligeledes maa de have Ret til at afgive Erklæringer og Betænkninger om kirkelige Anliggender og at fremkomme med Forslag, f. Ex. om Indførelse af ny Salmebog, ændret Gudstjenestetid, Eftersaarskonfirmation o. l., maaske kan de ogsaa komme til at bestyre et frit kirkeligt Fattigvæsen.

Paa en Maade er disse Menighedsraad egentlig ikke noget nyt, idet de historisk slutter sig til den gamle, her næsten overalt uddøde Medhjælperinstitution⁴.

Men da vi er inde i en Vækkelsestid med en Genoplivelse af det kirkelige Liv, er der grund til at haabe, at de vil faa Betydning for dette.

Cirkulæret fik for saa vidt en venlig Modtagelse i den danske Gejstlighed, som de fleste Præster billigede de i det fremsatte Betragtninger, og selv om de nok kunde indse, at der var Vanskeligheder at overvinde, og at det vilde tage sin Tid, inden Menighedsraadene lærte at forstaa, hvad der krævedes af dem, var der dog mange, som ivrigt søgte at føre det ud i Livet, men paa den anden side var der heller ikke faa, der stod tvivlende over for om dette nu lod sig gøre, da Befolkningen efter deres Opfattelse baade manglede den Modenhed og den kirkelige Interesse, det forudsatte, og som derfor mente, det bedste var ikke at foretage sig noget. Det skulde vise sig, at det var dem, der saa klarest.

I Landets Bisparkiver henligger der et ret fyldigt, hidtil ubenyttet Stof til Belysning af den Modtagelse, Cirkulæret fik i Stifterne, hovedsagelig de Indberetninger, Præsterne indsendte derom, saa det i det store og hele paa Grundlag af dem er muligt at danne sig et Billede af, hvad der skete. Fra de Pastorater, hvor Præsterne intet foretog sig, fordi de fandt det urigtigt at arbejde for Sagen, eller fordi Folk utvetydigt havde tilkendegivet deres

Uvilje mod den, indsendes der dog som oftest ingen Efterretninger, hvad enten de nu privat har underrettet deres Foresatte om Stillingen i Sognene eller — hvad jo ogsaa var rigtigt — blot opfattet Cirkulæret som en Henstilling, ikke som en Ordre. I det følgende skal der søges givet en Oversigt over Forholdene i Holbæk Amt⁵.

Biskop Martensen hørte til dem, der ikke troede paa Menighedsraadene, fordi han savnede den store Opvækkelse, der maatte betinge deres Betydning, han havde mest Lyst til at lade Sagen »gaa sin egen ujævne Gang«, og han indskrænkede sig derfor til at fremsende Cirkulæret til sine Præster uden anbefalende Kommentarer⁶.

Provst Beck i Udby maa dog vist ikke have forstaaet dette, men ment, at hans Foresatte billigede dets Indhold, da det ellers er ubegribeligt, at han, der var Bureaukrat af reneste Vand, kunde tage sig saa kraftigt af Sagen, at der blev oprettet Menighedsraad i saa godt som alle Pastorater i Arts og Løve Herreder, et Resultat, der ikke opnaaedes i noget andet sjællandsk Provsti. Det var ham, der i Sogneforstanderskabet kunde svare et Medlem, der vovede at have en anden Mening end Provsten: »Hvad er det for noget forbandet Sludder, du kommer med? Hold du bare din Kæft«,⁷ og man tør nok være vis paa, at han ud fra et saadant Syn paa den jævne Befolknings Evne til at tale med om sine egne Sager skulde have sig meget frabedt, at Lægmand fik noget at sige med Hensyn til de kirkelige Anliggender i *hans* Sogn — men han har vel ment, at han kunde holde dem Stangen. Man kan derfor ogsaa gaa ud fra, at det var hans Søn og Kapellan, Vilhelm Beck, der tog sig af Sagen i Ubby.

Her blev der i Foraaret 1857 indbudt til et Møde i Skolen, efter at der i Forvejen var blevet talt med nogle af de mest oplyste og kirkeligt vaagne Folk i Sognet om, hvad Cirkulæret tilsigtede, der kom mange til Stede, og alle enedes med Præsten om at vilde have et Menighedsraad oprettet til Støtte for ham i hans Arbejde for Guds Riges Udbredelse og det kristne Livs Bevarelse.

Man vilde have Beck til at udpege Medlemmerne, men han ønskede helt frie Valg, da de ikke skulde være afhængige af ham, men hans Medhjælper.

Resultatet blev, at man samledes om en Fællesliste, tre Gaardmænd, to Husmænd, en Indsiddet og en Væver, som siden, Paa-skedag, officielt valgtes i Kirken med 90—100 Stemmer.

Beck var vel tilfreds med Udfaldet, de paagældende var flittige Kirkegængere og interesserede i kirkeligt Arbejde, han agtede at samles med dem 4 Gange om Aaret til Overvejelse af, hvordan Raadet bedst kunde arbejde for det, der tjente til det kirkelige Livs Fremme. Nogen egentlig Plan for det Virksomhed kunde der dog ikke foreløbig udfærdiges (Indberetning 3/6 1857).

I Store og Lille Fuglede mødte man, skriver Pastor Schiøtte (d. 31/3 1857), Tanken om Menighedsraad »med Glæde«, og man overlod til ham selv at vælge Medlemmerne. Han udtog da ti Familiefædre, deraf fem Gaardmænd, der betragtedes som valgt, da ingen efter Bekendtgørelse fra Prædikestolen gjorde Indsigelse mod dem.

De skulde normalt samles hvert Fjerdingaar og virke for en Styrkelse af Sognenes kirkelige og sædelige Liv. Efter tre Aars Forløb kunde Raadet supplere sig selv, om nogen ønskede at udtræde.

Fra Svallerup indberettede Pastor Holst (d. 2/6 1857), at der efter et velbesøgt Møde med 100 Deltagere var blevet afholdt Valg Pinsedag efter Gudstjenesten, ved hvilken han havde prædiket om at tage Apostelvalget til Forbillede. Han havde bragt seks Gaardmænd i Forslag, men Menigheden godtog kun de fem og erstattede Nr. 6 med en anden — forøvrigt med Rette, siger Præsten.

Ogsaa her var Maalet at virke for alt, som kunde gavne Sognets kirkelige Liv, og man skulde mødes 4 Gange aarlig til Forhandling. Der synes heller ikke at have været Vanskeligheder, hverken i Raklev, Aarby eller Rørby. Førstnævnte Sted udtog Pastor Poulsen med Folks Billigelse selv fire Gaardmænd og to Husmænd til Menighedsraadet, hvorved Sagen ansaas for afgjort, idet der ikke ventedes nogen Indsigelse, og i Aarby fik ligeledes Pastor Jensen ved et velbesøgt Møde Lov til selv at foretage Valget, der gjaldt for 6 Aar, dog at Halvdelen afgik efter 3 og erstattedes af andre, der udpegedes af Menighedsraadet. Foreløbig bestod det

af tre Gaardmænd, en Hjulmand, en Skovfoged og en Godsinspektør (Beck, Lerchenborg). Om dets Arbejdsprogram kunde Præsten ikke sige noget bestemt, men han kunde tænke sig at benytte dets Hjælp til atter at faa de hensygnede Katekisationer genoptaget (Indberetning 27/5 og 20/5 1857).

I Rørby blev der holdt Møde i Skolen Palmesøndag, og da Pastor Røgind ved det havde forklaret Cirkulærets Indhold, gav de 50—60 fremmødte enstemmigt Udtryk for deres Tilslutning til dets Tanker og valgte derefter de af Præsten foreslaaede Mænd + en Gaardmand og en Husmand fra hver af Sognets tre Byer ind i Menighedsraadet, tre af dem var Medlemmer af Fattiggassens Bestyrelse. (Indberetning 24/5 1857).

Ogsaa i Kalundborg var der mange til Stede, da Pastor Jacobsen gjorde Rede for, at det var Meningen at skabe en Institution, der baade kunde repræsentere Menigheden og hjælpe Præsten i hans Sjælesørgergerning, og Stemningen var saa god, at man skred til Valg den følgende Søndag.

Jacobsen prædikede først over Mt. 28.6 og spurgte derefter fra Prædikestolen, om man mente, der var Trang til Oprettelse af et Menighedsraad. Hertil blev der svaret Ja, og Præsten nævnede da Navnene paa 20 Mænd med Opfordring til af dem at vælge 10. Dette foregik skriftligt paa udleverede Stemmesedler, som kunde tages med hjem, men skulde afleveres inden Fredag (St. Bededag).

Resultatet blev: En Havnefoged, en Proprietær (Barner, Lade-gaarden), en Snedker, en Smed, en Købmand, en Sømand, en Farver, en Læge, en Kammerraad og Kirkeværgen. (Indberetning 3/6 1857).

Derimod gik det ikke saa glat i Røsnæs, hvor Pastor Schougaard ved Samtaler med »sine« Gaardmænd og ved andre Lejligheder kom paa det rene med, at man her stillede sig om end just ikke vrangvilligt, saa dog passivt til Cirkulæret, saa det vilde blive vanskeligt for ham at finde det rette Medarbejdere. Alligevel vilde han prøve at løse Opgaven, naar han havde forberedt sin Menighed mere, saa der ved frie Valg kunde dannes et Raad, der skulde fungere i 5 Aar til Støtte for ham i hans aandelige Arbejde, bl. a. ved efter Aftale med ham at paatale ukristeligt Liv

i Sognet. (Indberetning 31/5 1857). Af en Optegnelse af Biskoppen ses det, at Præsten har faaet sin Plan ført ud i Livet.

Helt anderledes var den Stilling, Pastor Rønne i Tømmerup, der ligesom vist nok Jacobsen i Kalundborg, stod den gudelige Forsamlingsbevægelse nær, indtog. Et Menighedsraad kunde nok, skriver han d. 25/5 1857, udrette meget godt, naar det fandt Støtte i Sognet, men her vilde det blive vanskeligt at faa et oprettet, thi selv om Folk i det gode var venligt sindet mod Kirken, var de samtidig saa konservative, at det havde knebet at faa den nye Roskilde Konvents Salmebog indført, og i det hele var de angst for alt nyt, som de havde Tilbøjelighed til under eet at kalde »Mormonisme«. En Gaardmand, der sluttede sig til de vakte, var Genstand for almindelig Uvilje. Alligevel havde han efter baade privat og fra Prædikestolen at have forklaret, hvad det drejede sig om, indkaldt til et Møde og foreslaaet Valg afholdt, men ganske vist saadan, at han selv udtog Halvdelen af dem, der skulde vælges.

Det blev imidlertid forkastet, og man ønskede i det Hele taget slet ikke noget Menighedsraad, da det vist nok vilde blive en Slags kirkeligt Politi. Om Rønne har været skuffet over Udfaldet, er vist tvivlsomt, men i sin Indberetning peger han paa, hvilke Vanskeligheder en Præst har at kæmpe imod, naar han hverken vil paaliste sin Menighed denne nye Institution, men aabent udtaler sig over den, eller i LigeGYldighed for, hvem der vælges overlader dette til det verdslige Flertals Afgørelse.

Disse Ord blev imidlertid meget unaadigt optaget af Provst Beck, der i sin Følgeskrivelse til Biskoppen insinuerer, at Rønne kun vil have et Menighedsraad, naar han kan faa det efter sit eget Hoved, naturligvis, fordi han er bange for Kontrol. Desuden har han efter en Lovtale over sig selv og den her paa Egnen saa kendte hellige Claus i Kaastrup, i Forening med hvem han gerne vil regere Sognet, revet ned paa sin »agtværdige og kirkelige Menighed« og slutter med »at kaste Snavs paa os andre Præster i Arts Herred, som om vi havde overlistet vore Menigheder i denne Sag« — hvorfor Provsten ærbødigt henstiller, at Rønne faar en Irettesættelse for sine upassende Udtaleler.

Fra Løve Herred meddelte Præsterne i Niløse, Tersløse, Ørslev, Havrebjerg, Helsinge, Reerslev og Finderup, d. 20/5 1857 under eet, at skønt de helst havde ønsket Sagen stillet i Bero, til Menighederne var blevet fortrolige med Tanken om de særlige Opgaver, der paahvilede dem, og ogsaa selv gerne vilde drøfte den indbyrdes, havde de nu, da Provsten havde forlangt Indberetning fra dem, besluttet at faa nogle ansete Mænd i Sognene til at tale om Tingene med deres Bysbørn. Menighedsraadene burde iøvrigt vælges paa 6 Aar og Medlemmerne ved en kort Højtidelighed indføres i deres Stilling, de skulde samles, naar det var paakrævet, og deres Opgave maatte være de i Cirkulæret angivne. Der høres ikke videre om, hvad der skete i de paagældende Pastorater, men det ses, at Biskoppen har approberet Menighedsraad i Sognene.

Pastor Lind i Sæby (senere Biskop i Aalborg) kunde derimod allerede den 13/ 12 1856 meddele, at han nu havde holdt et »tilstrækkeligt indvarslet« Møde med nogle af de mest »oplyste og anseligste« af sine Sognes Familiefædre, deriblandt to Herremænd, otte andre uden for Bondestanden og Halvdelen af Sogneforstanderskabets Medlemmer, ialt ca. 40, hvilket var mere, end der ellers kom til Stede ved de kommunale Valg. Man enedes om, at der skulde være fri Afstemning, og valgte saa tre Gaardmænd, to Boelsmænd, en Lærer og en Godsejer (fra Selschausdal) paa 6 Aar, dog saadan, at fire udskiftedes med andre, naar tre Aar var gaaet.

Lind ansaa den trufne Ordning for god og erklærede gerne at vilde samarbejde med dem og høre paa deres Raad, naar de, normalt 4 Gange aarligt, samledes, selv om det ikke var ham muligt endnu at lægge nogen fast Plan for deres Virksomhed.

Ogsaa Pastor Appeldorn i Gørlev blev enig med sine Sogne om Oprettelsen af et Menighedsraad paa 9 Medlemmer, tre Gaardmænd, to Bielsmænd og fire Husmænd (Indb. 12/5 1857), mens Kapellan Jørgensen, Gjerslev, der bestyrede Embedet for den gamle Pastor Götzsche den 5/5 1857 skrev, at han intet havde foretaget sig, da han ventede snart at forlade Egnen.

Mens der saaledes blev oprettet mange Menighedsraad i Arts-

Løve Herreder, er Billedet et helt andet, naar vi gaar over til Ods-Skipppinge Herreders Provsti, for her skete det kun i 4 $\frac{1}{2}$ Pastorater, Viskinde, Bregninge, Følleslev, Faarevejle samt i Rørvig Sogn. De to førstnævnte Steder afholdtes der Valg, i Følleslev og Faarevejle var det derimod henholdsvis Provst Magnussen og Provst Gade, der nærmest ordnede det hele, og da ogsaa begge med det samme vidste, hvad Medlemmernes Opgaver skulde være, dels nemlig ved Opmuntring, Formaning og eget Eksempel at virke for Deltagelse i Gudstjenesten samt overvaage det sædelige Liv i Menighederne (Magnussen), dels i Bestræbelsen for at fremme et kristeligt Levned at opfordre til Husandagt, hvorimod man ikke skulde støtte de gudelige Forsamlinger, der let førte til Sektvæsen (Gade).

I Nykøbing naaede Pastor Budde-Lund ikke længere end til at faa to kirkeligt sindede Haandværkere til at være sine private Medhjælpere, bl. a. ved Indførelse af Roskilde Konvents Salmebog, thi Forholdene i Købstæderne var, skrev han, vanskelige og krævede særlige personlige Egenskaber, Konduite og Verdenserfaring af dem, der skulde tage et kirkeligt Arbejde op.

Derimod lykkedes det for ham i Rørvig med Støtte af Sogneforstanderskabet at bevæge en Gaardmand og en Husmand til at være Mellemmænd mellem Præst og Menighed. De skulde iøvrigt agte paa, hvem der forsømte Kirke- og Altergang, og saa tale med dem om det, være opmærksomme paa Familiernes huslige Liv og vaage over de Unges Opførsel, eventuelt klage til Forældrene over dem, ligesom det forventedes, at de besøgte syge og værdigt trængende og bragte Bøger fra Præsten ud i Sognet.

Dette ufornuftige Program er sikkert ikke blevet ført ud i Livet, men Budde-Lund beretter dog, at de to Mænd tog deres Hverv alvorligt, saa de har jo nok prøvet at opfylde nogle af de Krav, han stillede til dem, sagtens Sygebesøg og Boguddeling.

Før videre foretoges, var en Del af Præsterne i Tudse-Merløse Herreds Provsti i December 1856 forsamlet med Provst Formann, Kundby, for at drøfte, hvordan man skulde stille sig til Cirkulæret. (Lignende forberedende Møder med Provsten har utvivlsomt ogsaa været afholdt i de to allerede omtalte Provstier, selv

om der ikke kan oplyses noget om dem). De var enige i, at dets Hensigt var god, men da der paa disse Egne ikke fandtes noget aandeligt Livsrøre, vilde det blive svært at finde de kristeligt sindede Mænd, som egnede sig til at sidde i et Menighedsraad, hvortil kom, at man inden for Almuen trykkede sig ved at paatage sig et Hverv, der gav de paagældende Udseende af at ville hæve sig over deres Standsfæller, saa det blev nok vanskeligt at udrette noget. Og i alt Fald, mente Flertallet, burde Præsten første Gang, der var Valg, udtage Medlemmerne, ellers vilde der let gaa Politik i det.

Efter disse Retningslinier blev der da i den følgende Tid oprettet Menighedsraad i Kundby, Skamstrup og Ondløse med henholdsvis 4, 2 og 7 Medlemmer, der ifølge Provstens Mening skulde virke for et kristeligt Liv i Menighederne ved med Alvor, Kærlighed og Kraft, men dog »besindigen« at advare og paatale, hvor det gjordes fornødent.

I Soderup valgtes 7 paa ubestemt Tid, men hvert tredie Aar havde Menigheden Ret til at genvælge eller forkaste dem. Sognebaandsløserne kunde ikke være Medlemmer.

I Holbæk var der ingen Interesse for Menighedsraad, men i Merløse fik Pastor Galschiøt ved et Møde, hvortil han indbød sammen med Sogneforstanderskabet, Kirkeværgen og 6 kirkeligt sindede Mænd, en enstemmig Tilslutning til sit Forslag om at oprette et, og efter Opfordring udpegede han derefter selv fem Gaardmænd, en Møller og tre Husmænd til det — hvilket bifaldtes. Tre af dem var Sogneforstandere.

Kun fra Ods-Skippinge Herreders Provsti foreligger der et Par Aar senere Indberetning om det oprettede Raads Virksomhed, som Budde-Lund stadig betragter med stor Optimisme, ligesom Pastor Rask i Viskinde melder, at han har bedt Medlemmerne gribe ind over for Drik og Tvedragt i Sognene, han synes ogsaa, de selv er blevet flittigere til at gaa i Kirke. I Bregninge har de deltaget i Uddeling af Legater, orienteret Præsten om forskellige Forhold og gjort deres til, at der er blevet afholdt Fastegudstjenester og Katekisationer. Derimod hedder det fra Følleslev og Faarevejle, at Raadene ingen Betydning har haft, de er blevet modtaget med

Uvilje og mangler Autoritet, saa det er bedre for Præsten privat at støtte sig til enkelte (gode), og der er ingen Opgaver til dem (Magnussen).

Fra andre Provstier er der ingen Indberetninger i Bispearkivet, hvad imidlertid ikke er saa sært, thi de allerfleste af de paa Sjælland oprettede Menighedsraad fik kun en kort Levetid eller kom overhovedet slet ikke i Funktion.

1857 skriver Biskop Martensen til Ministeriet, at man jo ikke kan vente synderlig Frugt af dem endnu, Medlemmerne maa først af Præsterne oplyses om de kirkelige Forhold, hvilket ogsaa sker flere Steder, i nogle Sogne har de dog haft Indflydelse paa Salmebogsskifte, Kirkegang og uheldige Tilstande paa Egnen, men Udviklingen vil kun skride langsomt fremad.

Har Biskoppen haft et lille Haab om, at det Hallske Cirkulære maaske alligevel kunde føre til noget godt i det lange Løb, er han imidlertid blevet skuffet, som det ses af hans Visitatsoptegnelser fra de følgende Aar⁸, thi det er kun ganske faa Gange, han i dem nævner, at han paa sine Besøg i Pastoraterne har været i Forbindelse med de Menighedsraad, der her skulde findes, fra et enkelt Herred hedder det rent ud, at de ikke er kommet længere end til Papiret. Man maa heraf slutte — og det gælder ogsaa for Holbæk Amts Vedkommende — at hvor de kom i Arbejde, har de i Reglen ikke eksisteret mere end i en enkelt Valgperiode og er derefter døde Straadøden, fordi der ikke syntes nogen Grund til at opretholde dem (jævnf. Indberetningerne fra Følleslev og Faarevejle).

Naar der i det hele i Befolkningen var saa ringe Interesse for Menighedsraadene, havde det forskellige Aarsager. Nogle af dem er antydet i det foregaaende. Konservativ som Almuen var, saa den med Uvilje paa alt nyt og var derfor paa Forhaand utilbøjelig til at paatage sig hidtil ukendte Hverv, der muligt kunde bringe en i et skævt Forhold til de andre Bymænd ved at give Udseende af, at man var blevet en Slags kirkelig Tilsynsførende i Præstens Tjeneste, og det saa meget mere som det jo tilkom denne alene at overvaage Sognets Gudfrygtighed. Bøndernes kirkelige Sans var vel ingenlunde udslukket, men den var i Aarenes Løb blevet

meget svækket, fordi Myndighederne efterhaanden havde taget alt Ansvar fra dem og ikke levnet dem selv nogen Indflydelse. Den Præstevalgsret, de om end ikke ubeskaaret, havde haft i Tiden efter Reformationen, var gledet helt over til Kongen og Herremændene, hvoraf de sidste som Kirketiendeejere nu alene tog sig af Kirkernes Vedligeholdelse, mens Gejstligheden forbeholdt sig Ret til at bestemme, hvad de skulde tro og gøre — alt sammen med det Resultat, at Menigmand til sidst vænnede sig til at mene, at saadan skulde det være, men samtidig rigtignok ogsaa tabte Interessen for sine sognekirkelige Forhold.

Naar der alligevel blev oprettet en Del Menighedsraad, skyldtes det Føjelighed mod Præsten og ikke nogen Forestilling om deres eventuelle Betydning, og man kan roligt gaa ud fra, at den Enstemmighed og Glæde, som der enkelte Gange tales om i Indberetningerne, mere afspejler en gejstlig Ønsketænkning end Befolkningens virkelige Syn paa Sagen.

Som Menighedsraadstanken gav sig Udslag, var den helt og holdent en Præstebevægelse, mens Lægfolkets Tilslutning var af passiv Art. Dette fremgaar klart af de indsendte Programmer, hvis Indhold tydeligt viser hen til gejstligt Forfatterskab og præges af Synspunkter, som var helt fremmede for den jævne Mand, ikke mindst Kravene om Deltagelse i Sjælesorg og Opsyn med de moralske Tilstande i Sognet, noget der som før antydet var i afgjort Modstrid med hans egen Opfattelse af de Ting — med mindre da han sluttede sig til den gudelige Vækkelse, hvor man stærkt betonedede Kirketugtens Nødvendighed. Men netop af den Grund blev der kun valgt meget faa Forsamlingsfolk ind i Raadene. Muligt kan de to Mænd, Pastor Budde-Lund fik ind i det tilsyneladende ret aktive Menighedsraad i Rørvig, have hørt til dem, deres Arbejdsgiver reddede det dog ikke fra Undergang, thi Biskoppen nævner det ikke ved sit Besøg i Nykøbing 1872.

Maaske har Budde-Lund heller ikke været den rette Mand til at lede det. Martensen kalder hans Prædiken tynd, med opbyggeligt Sludder⁹.

En anden Grund til Menighedsraadenes hurtige Sammenbrud var, som Provst Magnussen skriver, at de manglede virkeligt Ar-

bejdsstof. Thi hvad skulle de egentlig samles om, naar de Enkeltopgaver, Cirkulæret pegede paa, enten var løst eller henlagt, og der ikke kunne regnes med deres Deltagelse i Præstens Sjælesørgergerning? Et fast Skema for deres Arbejde eksisterede ikke, og der var ingen bestemte Hverv givet dem at varetage, lige saa lidt som de havde nogen lovlig Beføjelse til at vedtage noget som helst, deres sognekirkelige Forhold vedrørende, kun til at fremkomme med Henstillinger, som Myndighederne ikke behøvede at tage Hensyn til, saa det var ikke sært, at deres Møder til sidst maatte blive fuldstændig indholdsløse for til sidst helt at ebbe ud.

At det var Ministeriet selv, som ved ikke at vise den Institution, den vilde skabe, fornøden Tillid bidrog til denne Udvikling, gør ikke Sagen bedre.

I det hele kan man sige, at det Hallske Cirkulære var mere vel ment end vel gennemtænkt. Det var baade noget og ingenting. Paa den ene Side tillagde det de brede Lag en aandelig Modenhed og Udvikling, som de i Virkeligheden ikke var i Besiddelse af, og paa den anden turde den alligevel ikke give dem en reel Indflydelse paa deres sognekirkelige Anliggender, og Følgen af begge Fejltagelser blev, i Holbæk Amt som over hele Landet, at der intet kom ud af Sagen, men at alt vedblev at være, som det var i Forvejen. Først I. C. Christensens Menighedsraadslov af 1903 fik virkelig Betydning, men da var Tiden ogsaa blevet en anden, fordi der i Befolkningen nu baade var en langt større kirkelig Interesse end i 1856 og et udtalt Ønske om at være medbestemmende om, hvordan dens egne lokale Kirkeforhold skulde ordnes, og idet den tog Hensyn til begge Dele, kom den til at faa den Indflydelse paa Udviklingen af dansk Kirkeliv, som Halls umodne Cirkulære ikke var i Stand til at fremkalde.

NOTER OG HENVISNINGER

- 1) Glædemark: Kirkeforfatningsspørgsmaalet i Danmark, S. 31 off.
- 2) do. S. 361.
- 3) Gejstlige Lovc og Ekspeditioner vedrørende Kirke- og Skolevæsen, S. 259.
- 4) Medhjælperinstitutionen oprettedes 1629 af Christian IV, og Meningen med den var, at dens Medlemmer, paa Landet i hvert Sogn, i Byerne lidt flere, skulde bistaa Præsten, navnlig i Kirketugtsager, oplyse ham om, hvad der muligt gik i Svang paa Egnen og være til Stede, naar han tilkaldte de paagældende for at formane og irettesætte dem. Skønt Institutionen kun fik meget ringe Betydning, da ingen skøttede om at anmelde sine Bysbørn, vedblev den dog at bestaa paa Papiret, enkelte Steder endog til langt ind i det 19. Aarhundrede (Kirkehist. Samlinger 6 - V - 444 ff).
- 5) Aktstykker i Sjællands Stifts Bispearkiv (Landsarkivet, København).
- 6) Glædemark, S. 363 og 585.
- 7) Vilh. Beck: Erindringer fra mit Liv, 5. Oplag, S. 10.
- 8) Ny kgl. Samlinger 3428, 4 (Kgl. Bibliotek), flere er temmelig sjusket skrevet.
- 9) Da det muligvis kan have sin Interesse, hidsættes efter Visitatsoptegnelserne Martensens Bemærkninger om nogle af de ovenfor nævnte Præsters Prædikener.

1856. Jacobsen, Kalundborg: Temmelig tynd Bodsprædiken, ensformig, Gentagelse. Vilh. Beck, Uby: Godt og opbyggeligt. Røgind: Rørby: Trivielt, materialistisk, uden Saft og Kraft, stygt Organ. Jensen, Aarby: Kristeligt og forstandigt, noget tyst. Poulsen, Raklev: Tomt og tyndt. Ud og ind. Holst, Svallerup: Indholdet kristeligt og ret godt, Foredraget forfærdeligt, bævende, dirrende, langtrukket. Rønne, Tømmerup: Kristeligt og alvorligt, men noget tørt, drævende og kedeligt.

1857. Garde, Faarevejle: Opbyggeligt og naturligt.

1861. Magnussen, Følleslev: Langt over det almindelige. Rask, Viskinde: Kristeligt og opbyggeligt, uden egentlig Tema, noget syngende og klynkende. Knudsen, Bregninge: Ingen egentlig Traad eller Dybde. Raabende, skrigende, utilladelig Hastighed med Teksten og Fadervor. —

Selv om Biskoppens Vurderinger maaske nok maa læses med et vist Forbehold, synes de alligevel paa den anden Side at vise, at adskillige af de paagældende Præster, næppe har egnet sig rigtigt til at lede et Menighedsraad.